

BAKOS KITTI

Az építészeti alkotások szerzői jogi felhasználása

1. Bevezetés

Az építészeti alkotások többségükben nem csak funkcionális célt szolgálnak, hanem tartós, akár több évszázadon át fennmaradó művészeti alkotásokként esztétikus megjelenésükkel és formavilágukkal a mindennapi életünk és környezetünk hangulatát is befolyásolhatják.¹ Az építészet körében a szerzői művek megszületését mindig valamilyen építési igény indukálja, a megvalósítás költségei társadalmi méretűek. A szerző saját társadalmi és gazdasági erejéből adódóan csak a mű megalkotására (megtervezésére) és első rögzítésére, valamint a megvalósítás felügyeletére alkalmas, a kivitelezés pedig egy rendkívül tőkeigényes és időben elhúzódó folyamat keretei között realizálódik.²

Az épület teljes megvalósítása és kivitelezése általában egy többszereplős, bonyolult beruházási rendszer és szerződéses hálózat keretében zajlik:

A folyamat első lépcsőjeként a megrendelő/beruházó/építtető megrendeli a terveket, amelyeket saját elképzeléseivel kisebb-nagyobb mértékben befolyásolhat, determinálhat.³ Már az építészeti alkotások tervezési folyamata is több szakaszt ölel fel, ahol a munkálatok további folytatása véget a már korábban elkészült tervfázis felhasználása sokszor természetsszerű, még akkor is, ha a továbbfejlesztést vagy az áttervezést más tervező végzi el. A tervek megváltoztatásának a szükségessége a beruházási, építési munkálatok sajátja, amely nem csupán a tervezési és az engedélyezési szakban jelenhet meg, hanem a kivitelezés során is.⁴ Számos alkotás és terv azonban sokszor el sem jut a megvalósítás fázisáig, például elfogy a támogatás, vagy a megrendelő mégsem valósítja meg azokat, vagy új helyszínen, olcsóbb költségekből építi meg az épületet. Ha a terv mindezek ellenére mégis eléri a kivitelezés szakaszát, akkor sem biztos, hogy a megépített épület pontosan a terveknek megfelelően kerül megvalósításra, valamint a szerzői jogi védelmi idő fennállása alatt is

¹ BARTA JUDIT: *Az építészeti alkotások és tervek jogi védelmének fejlődése egy színház történetén keresztül*. In: Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica, Tomus XXIII/2., Miskolc University Press. Miskolc, 2005. 405. (a továbbiakban: BARTA)

² VAJAI TAMÁS: *A szerzői jog és az építészet*, <http://epiteszforum.hu/node/2823>, <http://archivum.Epiteszforum.hu/mitholmikor/vajai.pdf> (a továbbiakban: VAJAI)

³ CSILLAG GYÖRGY: *Az építészeti alkotások szerzői jogi oltalma*. Építésügyi Tájékoztató Központ, Budapest, 1987. (a továbbiakban: CSILLAG); MÉK EFSZ 2.8. pont

⁴ CSILLAG: 99.; BODÓ GERGELY: *A mű integritásának a sérelme építészeti aspektusban*. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2004. augusztus, <http://www.mszh.hu/kiadv/ipsz/200408/01-bodo.html> (elektronikus publikáció) (a továbbiakban: BODÓ)

többször jelentkezhet igény az épület átalakítására, korszerűsítésére vonatkozóan.⁵ A tervező által elkészített tervek az építetővel kötött szerződés alapján maga vagy alvállalkozói útján egy a beruházási folyamatba bekapcsolódó újabb szereplő, a kivitelező valósítja meg.⁶

Az építészeti művek esetében nem csupán az alkotó és építési szakasz többemű, hanem a felhasználás is többszereplős: a tervezőn és megrendelőn túlmenően az egyes szerzőtársak (tervezőtársak), munkaviszonyban alkotott művek esetében a munkáltató, az örökösök és jogutódok, más – felhasználásra jogosult – személyek, az építészeti alkotásokon nyugvó származékos művek szerzőinek, valamint az épület tulajdonosának az érdekei is előtérbe kerülnek. Azt, hogy az egyes jogosultságok pontosan kit illetnek meg ezen széles személyi körön belül, legtöbbször csak a felek közötti szerződéses viszonyrendszer elemzéséből fejthetők vissza.

Az építészeti alkotások szerzői jogi védelmével foglalkozó nem jogász, hanem építészeti szakirodalmak azt a gyakorlati tapasztalatot tükrözik vissza, hogy az építészeti alkotások szerzői jogi védelme a mindennapi életben való nehézkes alkalmazása és hagyományok nélkülsége miatt igen borús képet mutat.⁷ Az építészeti alkotások kettős jellege, a terv és az épület együttes védettsége, valamint a beruházási-tervezési-kivitelezési folyamatok sajátos egymásra épülése és többlépcsős megvalósulása szerzői jogi szempontból is speciális kérdéseket vet fel a jogvédelem tárgyára, alanyaira, valamint a felhasználás eseteire vonatkozóan. A tanulmány célja éppen ezért, hogy az építészeti művek szempontjából jogi oldalról megvizsgálja a hatályos szerzői szabályozás nyújtotta lehetőségeket, áttekintse és leltárt készítsen a szerzői művek felhasználására vonatkozó jogszabályi rendelkezésekről.⁸ A felvetett problémákat és az építészeti alkotások felhasználásának szerzői jogi aspektusait építészeti szaktudás hiányában elméleti megközelítésben és gondolatébresztő jelleggel tárgyalom. A tanulmány elején egy rövid kitekintést teszek a nemzetközi szabályozásra, majd pedig a témakör megközelítésének előkérdéseként az építészeti alkotásokhoz kapcsolódóan elemzem a szerzői jog által védett művek körét és a jogvédelem alanyait. Ezt követően az építészeti művek szerzői jog területére eső felhasználásával, annak jogi kereteivel, az egyes hasznosítási módokkal, a tervek és az épületek megváltoztatásával, a szabad felhasználással és a származékos művek jogi védelmével foglalkozom. Tekintettel arra, hogy kifejezetten az építészeti alkotások szerzői jogi aspektusaival foglalkozó jogszabályi rendelkezéseket csak igen keveset találtam, legfőképpen a törvény általános rendelkezéseit hívhatom segítségül az építészeti művek szerzői oltalmának a megítélésére vonatkozóan. A témakör feldolgozásánál a specifikus szakirodalom és az építészeti alkotások szerzői jogi kérdéseivel foglalkozó művek korlátozott voltára tekintettel a szerzői jogi törvényre, a szűk körű bírósági gyakorlatra, a *Magyar Építész Kamara* etikai normáira és a *Szerzői Jogi Szakértő Testület* vonatkozó szakvéleményeire támaszkodom.

Mindezekon túlmenően azonban az építészeti alkotások védelmét nem csupán a szerzői jog, hanem az iparjogvédelem, a kulturális örökségvédelem és az épített környezet védelmére vonatkozó rendelkezések is körbezárták, amelyeket csak röviden említek:

⁵ KULCSÁR ATTILA: *Az építészeti alkotások szerzői joga – És kinek mi köze hozzá?* <http://www.szab-mek.hu/?p=38>; <http://epiteszforum.hu/node/11581> (a továbbiakban: KULCSÁR)

⁶ Magyar Építész Kamara Etikai-Fegyelmi Szabályzat, http://www.mek.hu/media/etika/etikai_fegyelmi.pdf, 2.9. pont (a továbbiakban: MÉK EFSZ); CSILLAG: 207.

⁷ BODÓ; CSILLAG: 5–6.; KULCSÁR

⁸ CSILLAG: 10.

A szerzői jogi oltalom nem zárja ki, hogy a mű más, az iparjogvédelem területére eső oltalmi formák hatálya alá is essék. Megvalósulási feltételeiket azonban egymástól függetlenül kell vizsgálni. Az építészeti alkotások esetében maga az épület egyedi jellege miatt szerzői jogi védelemben részesülhet, míg speciális műszaki adottságokkal, újdonsággal bíró, kivételes tartószervezeti elemekkel rendelkezve az iparjogvédelem hatálya alá is eshet.⁹

Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló törvény célja elsődlegesen a településrendezés és az építészeti-műszaki tervezés, valamint az építés folyamatának a hatósági, engedélyezési szemszögből és megközelítésből történő szabályozása. Az Étv-ben¹⁰ foglalt rendelkezések közül a településszerkezeti tervvel és a szabályozási tervvel, valamint az épített környezet fenntartásával kapcsolatban merülhetnek fel szerzői jogi kapcsolódási pontok.

A kulturális örökségvédelem nem szerzői jogi szempontból és a mű felhasználásának problematikájából indul ki, hanem elsődleges célja a műemlékeknek és közkincsnek minősülő épületek, épületegyüttesek és építménycsoportok megóvása, megőrzése és fenntartása (például kastélyok, fürdők, a győri megyeháza, múzeumok, a hortobágyi csárda, a balassagyarmati megyei börtön).¹¹ A törvény a hatóság (Kulturális Örökségvédelmi Hivatal) hatáskörébe utalja a műemlék funkciójának, használati módjának a megváltoztatásának az engedélyezését.¹² Jelen témánk, az építészeti alkotások felhasználása szempontjából azonban a kulturális örökségvédelem szabályait csak távoli kapcsolódási pontnak tarthatjuk a kérdéskör megközelítésénél abban az esetben, ha a műemléknek minősülő épület használatát, külső megjelenését esetlegesen meg kívánják változtatni.

2. Nemzetközi szabályozás

Általánosságban elmondható, hogy a nemzeti szerzői jogok hatálya csupán annak az államnak a területére terjed ki, amelyben a szerző művére vonatkozóan a szerzői jogi oltalmat igényli.¹³ Igaz ez a magyar szerzői jogi törvényre is: a védelem csak a magyar állampolgárokat (a megjelentetés helyétől függetlenül), a Magyarországon elsőként nyilvánosságra hozott művek szerzőit honosságtól függetlenül, valamint a külföldi szerzőket illeti meg abban az esetben, ha azt nemzetközi szerződés vagy viszonyosság biztosítja.¹⁴

A szerzői jogi védelem e területiális jellegéből fakadóan a nemzeti szabályozás keretei között önmagában nem nyújthat elegendő garanciát a külföldi szerzők hatékony oltalmának a biztosítására.¹⁵ A nemzetközi áruforgalom és a technika fejlődése azonban a határokat átlépve a szerzői jog területén is megkívánta a külföldi szerzők megfelelő védelmi rendsze-

⁹ LONTAI ENDRE – FALUDI GÁBOR – GYERTYÁNFY PÉTER – VÉKÁS GUSZTÁV: *Magyar polgári jog – a szellemi alkotások joga*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2008., 11. (a továbbiakban: LONTAI); TATTAY LEVENTE: *A szellemi alkotások joga*. Szent István Társulat, Budapest, 2007., 31–38. (a továbbiakban: TATTAY 2007.); CSÉCSY GYÖRGY: *Magyar polgári jog – A szellemi alkotások joga*. Novotni Kiadó, Miskolc, 2002., 9. (a továbbiakban: CSÉCSY); CSILLAG: 18.

¹⁰ 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről (a továbbiakban: Étv.)

¹¹ 2001. évi LXIV. törvény 4. § (1) bek., 41. §

¹² 2001. évi LXIV. törvény 63. § (1) bek. f) pont

¹³ TATTAY 2007.: 59.; TATTAY LEVENTE: *A szerzői jog korlátai, a szabad felhasználás a szerzői jogi törvényben*. Közjegyzők Közlönye, 2001/6., 3. (a továbbiakban: TATTAY 2001.); CSILLAG: 11.

¹⁴ Szt. 2. §; Complex Jogtár – a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez fűzött magyarázat a 2. §-hoz (a továbbiakban: KOMM Jogtár Sztj); A szerzői jogi törvény magyarázata (szerk.: Gyertyánfy Péter), Complex, Budapest, 2006., 37–38. (a továbbiakban: Complex).

¹⁵ NÓTÁRI TAMÁS: *A magyar szerzői jog fejlődése*. Lectum Kiadó, Szeged, 2010., 25. (a továbbiakban: NÓTÁRI)

rének a kiépítését, melynek következtében számos szerzői jogi tárgyú bilaterális, regionális és multilaterális nemzetközi egyezmény született. Ezek közös célja, hogy minimális keret-szabályokat, a szerzők számára egy alapszintű, minden államban érvényesülő védelmet biztosítsanak.¹⁶

Az építészeti alkotások nemzetközi védelmét elemezve nem találunk olyan államközi megállapodást, amely kifejezetten az építészeti művekre vonatkozóan tartalmazna speciális univerzális jellegű szabályozást. Emellett magukban a szerzői joghoz kapcsolódó általános jellegű nemzetközi szerződésekben sem fedezhetünk fel olyan, az építészeti alkotások szerzői jogi oltalmára fókuszáló rendelkezéseket, amelyek figyelemmel lennének az épület teljes megvalósulási folyamatának a specifikus jellemzőire, a tervezési, kivitelezési és felhasználási fázisok sajátos egymásra épülésére. Az alábbiakban az univerzális nemzetközi szerzői jogi megállapodások tartalmát, valamint az Európai Unió jogforrásait tekintjük át az építészeti alkotások szerzői jogi védelme szempontjából:

Az egyik legáltalánosabb és a legnagyobb tagállami kört felölelő nemzetközi szerzői jogi megállapodás, a *Berni Uniók Egyezménye*¹⁷ az irodalmi és művészeti művekre vonatkozóan állapítja meg tárgyi hatályát.¹⁸ A 2. cikk tovább konkretizálja a védett tárgyi kört az irodalom és a művészet minden alkotását felölelve, példálódzó felsorolásában az építészeti művekre, valamint ezek terveire és az építészeti jellegű vázlatokra is kitérve. Az egyezmény védelemben részesíti a származékos műveket is, építészeti alkotások esetében ilyen származékos mű lehet például az épületről készült fénykép, fotóművészeti alkotás vagy ismeretterjesztő könyv, útikönyv.¹⁹ Az építészeti művek vonatkozásában az egyezmény csak egyetlen speciális rendelkezést tartalmaz a védett alanyi kör meghatározásánál: a szerzői jogi oltalom azon építészeti művek szerzőire is kiterjed az általános alanyi körön (állampolgárok, első nyilvánosságra hozatal, állandó lakóhely) túlmenően, amelyeket a Berni Unió államában építettek meg.²⁰ A 9. cikktől kezdve a többszörözésre és a művek felhasználására vonatkozó rendelkezések között azonban már nem találunk kifejezetten az építőművészeti alkotásokra vagy ezek terveire irányadó szabályokat.

Az *Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény* hatálya szintén az irodalmi, művészeti és tudományos művek szerzői jogi védelmére terjed ki, példálódzó felsorolásában azonban nem kerül említésre az építészeti alkotások köre.²¹ A *WIPO Szerzői Jogi Szerződése*²² szintén nem tartalmaz speciális rendelkezést az építészeti művek szerzői jogi védelmére, azok felhasználására vonatkozóan.

Az Európai Unió a szerzői jogot nem egységesen, hanem csak foltszerűen, az egységes belső piac hatékonyabb megvalósításához szükséges mértékben, az irányelvek segítségével szabályozza. A szoftverek, a hangfelvételek, az audiovizuális művek és az adatbázisok védelmére vonatkozó harmonizáció, valamint a védelmi idő egységesítésére irányuló törekvés mellett az EU-n belül sem került megalkotásra specifikusan az építészeti alkotásokra koncentráló közösségi jogforrások.²³

¹⁶ TATTAY 2007.: 59., 61.; CSILLAG: 11.; NÓTÁRI: 25.; LONTAI: 16.

¹⁷ Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-én kelt Berni Egyezmény

¹⁸ Berni Egyezmény 1. cikk

¹⁹ Berni Egyezmény 2. cikk (3) bek.

²⁰ Berni Egyezmény 3–4. cikk

²¹ Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény 1. cikk

²² A Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződése

²³ NÓTÁRI: 28.

3. A jogvédelem tárgya

a) A szerzői műről általában

Az *Szjt.*²⁴ 1. § (2) bekezdése értelmében szerzői jogi védelem alá tartozik az irodalom, a tudomány és a művészet valamennyi alkotása függetlenül attól, hogy az a törvény példáló-dzó felsorolásában nevesítésre kerül-e vagy sem. A jogvédelem tárgya tehát a mű, amely egyéni alkotó tevékenység eredményeként jön létre az irodalom, a művészet vagy a tudomány területén. A szerzői jogi védelem az alábbi feltételek megléte esetén állapítható meg:

Első megkülönböztető ismérv a megalkotott mű egyéni-eredeti jellege, amely önálló gondolatiságban, kreatív és individuális kifejezésmódban ölt testet. Nem beszélhetünk tehát önálló, individuális jegyek meglétéről abban az esetben, ha a mű csak egyszerű utánzás-ként, szolgai másolásként vagy reprodukcióként valósul meg, hiszen a szerzői jog az egyéni és eredeti módon kialakított és kifejtett gondolatszövedéket védi.²⁵ A szabályozás az irodalom, a tudomány és a művészet területén (területi követelmény) létrejövő valamennyi alkotás részére biztosítja a védelmet függetlenül annak esztétikai megítélésétől, a társadalom értékítéletétől vagy mennyiségi, minőségi jellemzőitől.²⁶ A szerzői jogi jogvitákban tehát elsődlegesen arról kell állást foglalni, hogy az alapul szolgáló alkotás szerzői jogi értelemben védett műnek minősül-e, rendelkezik-e annak törvényi feltételeivel, az egyéni-eredeti jelleggel. Ennek eldöntése olyan szakkérdés, melynek megítélése a Szerzői Jogi Szakértő Testület hatáskörébe tartozik.²⁷

A mű nem feltétlen, de szokásos fogalmi eleme a rögzítés, a gondolat megformálása, mások számára történő érzékelhetővé tétele. Amennyiben tehát a szerzői jogi alkotás nem kerül rögzítésre, úgy a szellemi alkotófolyamat eredménye, a gondolati tartalom megformálása, az azonosítható és egyediesíthető gondolatsor a külvilágban, mint szerzői mű nem jön létre. Néhány kivételtől eltekintve csak a megformált gondolati tartalom adhat alapot az egyéni-eredeti jelleg megítéléséhez, nem magát a szellemi tevékenységet, hanem annak az eredményét védi a törvény.²⁸

b) Az építészeti alkotások szerzői jogi oltalma

Az *Szjt.* 1. § (2) bekezdésében a törvény a teljesség igénye nélkül sorolja fel azokat a leggyakrabban előforduló műfajtaikat, amelyek tipikusan a szerzői jogi védelem hatálya alá esnek. E példáló-dzó felsorolásban az építészeti alkotások, valamint annak tervei, a műszaki létesítmények tervei, továbbá az épületegyüttesek, illetve a városépítészeti tervek is említésre kerülnek.²⁹ Az építészet területére tartozó alkotások azonban ennél tágabb kört ölelnek fel, ahol a szerzői jogi védelem indokoltsága szintén felvetődhet. A belsőépítész, a kertépítész, a településrendezés, valamint az épített környezet kialakítása is hordozhat magán

²⁴ 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (a továbbiakban: *Szjt.*)

²⁵ CSILLAG: 18.; KOMM Jogtár *Szjt.* 1. §-hoz; LONTAI: 39.; CSÉCSY: 29.; Complex: 30.; SZJSZT 38/2001.

²⁶ *Szjt.* 1. § (3) bek.; TATTAY 2007.: 90.; Complex: 30.

²⁷ KOMM Jogtár *Szjt.* 1. §-hoz; Complex: 31.

²⁸ A szerzői jog kézikönyve (szerk.: Benárd Aurél – Timár István). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973., 81. (a továbbiakban: Kézikönyv); LONTAI: 42.; CSÉCSY: 29–30.; Complex 28.

²⁹ *Szjt.* 1. § (2) bek. k-l) pont

olyan individuális jegyeket, amelyek a törvényi feltételeknek megfelelően szerzői jogi oltalmat keletkeztethetnek.³⁰

Az építészeti alkotások, valamint annak tervei csak abban az esetben élveznek tehát szerzői jogi oltalmat, ha az egyéni-eredeti jelleg, a téralakításban rejlő kreatív gondolatosság bennük fellelhető, még akkor is, ha más képzőművészeti ágakhoz képest a tervezőnek a fizika törvényei és a kötelező jogszabályi műszaki előírások csak jóval szűkebb mozgásteret hagynak.³¹ Az építészeti művek megalkotása és kivitelezése azonban bonyolult folyamat, amely több munkamozzanatból épül fel. Ebből fakadóan tehát a védelem tárgyában is az építészeti mű kettős jellege mutatkozik meg: a terv és a kivitelezett épület sajátos kapcsolata e műfajta jellegzetes tulajdonsága, a terv és az annak alapján felépített épület ugyanannak az építészeti alkotásnak a kétféle anyagi megjelenési formája.³² Az építészet területére eső alkotások esetében elsőként tehát az *Szjt. 1. §-ában* foglalt törvényi követelmények megvalósulását kell vizsgálnunk. Amennyiben egy építészeti alkotás vagy annak terve nem rendelkezik egyéni-eredeti jelleggel, mert például a tervező elsődlegesen műszaki megoldások vagy tartószerkezetek megvalósítására koncentrál, akkor ebben az esetben szerzői jogi védelemtől nem beszélhetünk. Az építészeti művek tehát elsődlegesen művészi vagy tudományos minvoltuknál fogva részesülnek szerzői jogi védelemben,³³ ha egy épület vonatkozásában mégis a műszaki jelleg a domináns, akkor az iparjogvédelem jogintézményei biztosíthatnak számára oltalmat vagy nevesítetlen szellemi alkotásoknak tekinthetők a *Ptk. 86. § (3) bekezdése* alapján a hézagmentes oltalom elvének megfelelően.³⁴

Nem állnak fenn az alkotássá minősítés feltételei abban az esetben sem, ha a kiválasztott megoldás az egyetlen kivitelezési és műszaki lehetőség az épület megvalósítására, valamint a felhasznált műszaki elemek összeállításából más építményi struktúra nem következhet (például panelházak esetében).³⁵ Ebben az esetben az objektív tényezőkön alapuló meghatározottság egyáltalán nem hagy teret az individuális alkotásnak, így nem beszélhetünk szerzői jogi értelemben vett műről a típustervek szerint megvalósuló lakótelepek, mezőgazdasági és ipari épületek, típusiskolák esetében.³⁶ Ez azonban nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy egy lakótelep komplex épületegyüttesként, még akkor is, ha annak egyes alkotóelemei önmagukban nem rendelkeznek egyéni-eredeti jelleggel, annak elhelyezésére, környezetbe való egyedi beillesztésükre tekintettel a téralakításban individuális jelleggel rendelkezzen, és szerzői műnek minősülhessen (például békásmegyeri lakótelep).³⁷

A terv esetében általánosságban megállapíthatjuk, hogy bármilyen, tehát valamennyi tervfajta szerzői jogi oltalomban részesülhet, ha annak törvényi feltételei fennállnak.³⁸ Ide sorolhatóak a vázlattervek, a műszaki rajzok, a tanulmánytervek, a különféle tervdokumentációk, az építési engedélyezési tervek, valamint akár a kivitelezési tervek is.³⁹ A Szerzői Jogi Szakértő Testület gyakorlata szerint már a műszaki részmegoldásokat tartalmazó építészeti vázlatok és látványtervek is részesülhetnek szerzői jogi védelemben. Abban az esetben azonban, ha azok nem érik el azt a szintet, amely alapján az épület megvalósítható és kivite-

³⁰ BARTA: 413–414., 416–417.; Complex: 355.

³¹ SZJSZT 38/2001.

³² SZJSZT 27/2002.; EBH 2000. 382.; MÉK EFSZ 7.6. pont

³³ Complex: 355.

³⁴ LONTAI: 35.; TATTAY 2007.: 38.

³⁵ CSILLAG: 36., 45., 57.

³⁶ KULCSÁR

³⁷ CSILLAG: 82.

³⁸ SZJSZT 09/08/1.

³⁹ 1997. évi LXXVIII. törvény 10. §, 12. §; SZJSZT 39/2001.; SZJSZT 11/2003.; MÉK EFSZ 2.10. pont

lezhető lehetne, vagy nem tartalmazza azokat az építészeti determinációkat, műszaki és esztétikai elemeket, amelyek egyértelműen meghatároznák az építési folyamat legfőbb irányait, nem az építészeti alkotás terveként, hanem grafikai műként élvezhetik az oltalmat.⁴⁰ Egy megvalósulási tervdokumentáció sem élvezhet szerzői jogi oltalmat, hiszen funkcióját tekintve az csak a kivitelezés során történő módosítások feltüntetését szolgálja. Ez nem jelent önálló tervező-alkotó tevékenységet, így új szerzői alkotás sem jön létre.⁴¹ Az *Étv.* is számos tervfajtát szabályoz (településszerkezeti és szabályozási tervek), azonban a szerzői jogi védelem csak abban az esetben valósulhat meg, ha annak *Szjt-ben* foglalt törvényi kritériumai fennállnak, tehát művészi értéket kifejező egyéni-eredeti gondolatíságot is tartalmaznak.⁴² A településszerkezeti tervek esetében az *Étv.* által adott fogalomból kiindulva ilyen egyedi jelleget jelenthet az egyes területrészek felhasználási módja, térbeli kialakítása és elrendezése, míg a szabályozási tervek vonatkozásában az újonnan beépítésre vagy átépítésre kerülő területek, illetve a védett övezetekre vonatkozó elképzelések hordozhatnak magukon ilyen individuális jegyeket.⁴³

A tervezési folyamat jellegzetessége azonban, hogy a tervek nagy valószínűséggel több fázison, különböző változatokon keresztül jutnak el a végső megoldásig, valamint azok nem csupán az épület megépítésére, hanem átalakítására, sőt akár a lebontására is vonatkozhatnak. Ez utóbbi esetben, az épület lebontását rögzítő tervekben azonban nem érhető tetten a kreatív alkotói munka, így szerzői jogi oltalom sem állhat fenn.⁴⁴ Bármely fázisú is legyen egyébként a terv, valamennyi tervfázis vagy akár a befejezetlen terv is szerzői jogi védelemben részesülhet akkor, ha az ötlet szintjét meghaladva egyéni-eredeti jelleggel bír és maga is rendelkezik a védelem előfeltételeivel.⁴⁵ Nem minősülnek tehát szerzői műnek a terv előkészítése során jelentkező olyan műszaki gondolatok és elképzelések, amelyek csupán az ötlet szintjén egzisztálnak, így szerzői jogi jogsérelem sem valósul meg abban az esetben, ha egy kutatási-fejlesztési központ megtervezésénél a korábbi tervező helyett az új tervező például csak az alapterület beosztására vagy a helyiségek rendeltetésére vonatkozóan az alapgondolatot, mint ötletet veszi át, és ennek alapján más építészeti, kivitelezési megoldást választ.⁴⁶

A terveken túlmenően az építész nem csupán papír alapon, hanem más formában, például makett alakjában is rögzítheti elképzeléseit. A makett abban az esetben részesül szerzői jogi védelemben, ha az szintén egyéni-eredeti jelleggel bír. A makett védelme azonban kettős jellegű lehet: amennyiben az építész nem tervben, hanem háromdimenziós alakban ábrázolja a megépítendő épület formáját, akkor eredeti szerzői műként élvezhet oltalmat, amennyiben pedig már egy meglévő másik építészeti művet dolgoz fel egyéni-kreatív stílusban, például gyufaszálakból készült makett esetében, akkor a későbbiekben tárgyalandó származékos művek közé sorolható. Azok a makettek pedig, amelyek csupán valamely épület kicsinyített másaként vagy reprodukciójaként jelennek meg, és sem látószögükben, sem pedig anyaghasználatukban nem tartalmaznak egyéni, kreatív gondolatíságot, nem élvezhetnek szerzői jogi védelmet, mert annak törvényi feltételei, az individuális-eredeti jelleg nem állnak fenn (például a Vasúttörténeti Parkban lévő Nyugati-pályaudvar makettje esetében).

⁴⁰ SZJSZT 26/2004.; SZJSZT 24/09/1.; SZJSZT 28/2001/1–2.

⁴¹ SZJSZT 14/2006.

⁴² BARTA: 412.

⁴³ *Étv.* 10. § (1) bek., 12. § (1)–(2) bek.

⁴⁴ BARTA: 412.

⁴⁵ CSILLAG: 41–43., 91.; VAJAI; BODÓ

⁴⁶ BDT 2006. 1499.

Végül, de nem utolsó sorban az építési folyamat fázisainak a végén megvalósuló és kivitelezett épülettől szintén nem tagadható meg a szerzői jogi oltalom, hiszen ez a terv kész épületben történő realizációjának tekinthető az építészeti alkotások sajátos kettős jellege miatt. Az épületeken túlmenően bár nem tartozik szorosan az építészeti alkotások fogalmi körébe, az *Szjt.* a műszaki létesítmények (például hidak) oltalmát is kifejezetten deklarálja, ha az törvényi feltételek megvalósulását magán hordozza.⁴⁷

c) Az építészeti alkotásokon alapuló származékos művek

Mint ahogy azt már a makettek esetében említettük, nem csupán az építészeti alkotások és annak tervei részesülhetnek szerzői jogi védelemben, hanem mindazok a művek, amelyek az építészeti alkotások, mint szerzői művek felhasználásával, annak alapul vételével jöttek létre, és a védelem törvényi feltételeit kimerítik (származékos művek).⁴⁸ Ide tartozhat egyrészt az az esetkör, amikor az egyes tervfázisok szerzői nem azonos személyek, és a következő tervfázis elkészítője a korábbi tervező munkájára építve fejleszti tovább és tervezi át a művet.

Az építészeti művekhez kapcsolódóan a származékos művek másik leggyakrabban előforduló tipikus példája az épületekről készült fotóművészeti alkotások.⁴⁹ Ennek keretében a szerző a valóság, jelen esetben az épület egészét vagy valamely részletét olyan egyéni nézőpontból vagy látószögből rögzíti fényképezés útján, ahogy azt csak ő látja.⁵⁰ A fotóművészeti alkotások individuális jellege megmutatkozik tehát a témaválasztás gondolatiságában és kiválasztásában (például az épület egy jellegzetes részének a lefényképezésével), a megörökített pillanat sajátosságában (naplementekor vagy télen a havas táj részeként megörökített épület esetében), a speciális beállítások alkalmazásában, a sajátos látószögben és nézőpontban (például alulról nézve vagy a fák koronájából szemlélve), a nem hagyományos technikai megoldások alkalmazásában, a színegyensúly és a kontrasztok kialakításában. Amennyiben tehát a képfelvétel megalkotója valamely más, egyben szerzői jogi védelem alá is eső műalkotást, jelen esetben egy épületet ezen egyedi, sajátos beállításban mutat be, akkor az eredeti mű szerzőjének a jogainak a sérelme nélkül maga is szerzői jogi védelemben részesülhet.⁵¹ A származékos művekhez sorolhatóak még azon ismeretterjesztő könyvek is, amelyek célja valamely város látnivalóinak, építészeti jellegzetességeinek a bemutatása, hiszen ezek is az építészeti alkotásokra, valamint az arról készült fotóművészeti alkotásokra épülnek.

4. A védelem alanya

Az *Szjt.* 4. § (1) bekezdése alapján a szerzői jogi védelem azt illeti meg, aki a művet megalkotta (szerző). A mű és a szerző, alkotó között fennálló kreatív, intellektuális kapcsolatot jogunk csak a természetes személyek esetében ismeri el,⁵² és még a szerzői vagyoni jogok kivételes átruházhatósága vagy átszállása sem jelenti azt, hogy a vagyoni jogok megszerző-

⁴⁷ CSÉCSY: 32.; Complex: 355.

⁴⁸ *Szjt.* 4. § (2) bek.; Complex: 42–43.; TATTAY 2007.: 93.; LONTAI: 43.

⁴⁹ SZJSZT 10/2004.

⁵⁰ SZJSZT 24/2004.

⁵¹ SZJSZT 10/07/1.; Complex: 353.

⁵² KOMM Jogtár *Szjt.* 4. §-hoz

je a művet alkotó természetes személy helyébe léphetne.⁵³ Ebből fakadóan nem tekinthetők szerzőnek azok a nagyvállalatok, gazdasági társaságok vagy tervezőirodák, akik a tervek elkészítésével megbízzák, illetve munkaviszony vagy más tagsági jogviszony keretében alkalmazzák a tervezőt vagy az építész.

Az építészeti, műszaki alkotások szerzője mindig a tervező,⁵⁴ rögzítse elképzeléseit akár papír, akár makett formájában. Az építészet tágabb fogalmi körét tekintve ide tartozhatnak a szakági tervezők,⁵⁵ a táj- és kerttervezők, a belső építések és a technológiai tervezők is, ha azok olyan egyéni alkotó tevékenységet végeznek, amelyet a törvény a védelem előfeltételül előír. A típustervek alapján történő kivitelezés esetében, ha egyébként a védelem kritériumai fennállnak, csak az eredeti tervezőt tekinthetjük szerzőnek, hiszen minden további megvalósítás csak adaptációként kerül kivitelezésre. A megrendelő csak abban az esetben minősülhet szerzőnek, ha elképzeléseivel a tervezési folyamatot olyan mélységben befolyásolta és determinálta, amely önálló, individuális alkotó jelleggel bír.⁵⁶ Amennyiben pedig olyan segédek, munkások is közreműködtek a mű megvalósításában, akiknek a tevékenysége nem saját mű létrehozására, hanem a mű műszaki kivitelezésére irányult, akkor közreműködésük szerzőtársi jogviszonyt nem hoz létre, így szerzői jogi védelemre sem tarthatnak igényt.⁵⁷ Szintén nem tekinthető szerzőnek a felelős műszaki vezető, valamint a műszaki ellenőr sem, hiszen feladatkörük az építési munka megfelelő megvalósításának és szakszerűségének, a szakmai, biztonsági szabályok és szabványok megtartásának az ellenőrzésére terjed ki, és önálló alkotó tevékenységet nem végeznek.⁵⁸

Probléma abban az esetben jelentkezik, ha a tervezési folyamat többlépcsős jellegéből fakadóan az egyes tervfázisok szerzője nem ugyanaz a személy, hanem a legtöbb esetben a terv az alkotás és a kivitelezés későbbi fázisaiban módosításra, de akár átdolgozásra is kerülhet. Azok a művek, amelyek megalkotásában többen is részt vettek, igen sokféleképpen minősíthetők:⁵⁹

Ha a terv vagy az épület több szerző műszaki tervezésének az eredményeként állt elő, és a mű ténylegesen az egyes fázisok eredményeinek egyfajta összegződése, egyesülése, akkor többszerzős műről,⁶⁰ annak típusai közül is együttes műről beszélhetünk. Az egyes tervezők alkotó folyamathoz való hozzájárulásai ebben az esetben nem határolhatóak el egymástól. E kollektív munka, valamint az egyes munkafolyamatok eredményeként a terv egységes egészzé kovácsolódik össze a tervezési folyamat sajátosságai miatt.⁶¹ Emellett az együttesen létrehozott művé minősítésnek nem feltétele a felek közös akarat-elhatározása,⁶² amely az építészet területén inkább jellemző a tervek több tervező általi megalkotására. Ebben az esetben a szerzői jogi védelemből fakadó vagyoni jogok, beleértve a felhasználás engedélyezésének a jogát is, a szerzők jogutódjaként azt a megrendelőt illeti meg, aki a terv létrehozását kezdeményezte, irányításával a munkafolyamatokat befolyásolta, valamint a tervet

⁵³ Complex: 41.

⁵⁴ EBH 2000. 382.; Bár e jogalkalmazói döntés még a régi Szjt. talaján született, ahol a törvény kifejezett rendelkezése alapján az építészeti alkotás szerzőjének a tervezőt kellett tekinteni, ezt a megállapítást azonban ma is irányadónak tartjuk.

⁵⁵ CSILLAG: 56.

⁵⁶ Complex: 360.; Kézikönyv 87.

⁵⁷ VAJAI

⁵⁸ MÉK.EFSZ 2.2. és 2.3. pont

⁵⁹ Complex: 46.

⁶⁰ CSILLAG: 55., 60.

⁶¹ Szjt. 6. § (2) bek.; Complex: 53., 55.

⁶² Complex: 54.

saját nevében nyilvánosságra hozta.⁶³ Nem kizárt azonban, hogy a felek, például tervezőirodák alkalmazottai akarategységben dolgozzanak együtt. Ebben az esetben közös mű valósul meg. Ha annak részei nem választhatóak el egymástól, akkor a szerzők (a tervezők) a szerzői jogokat is közösen gyakorolhatják, ha pedig többen készítik el a művet, azonban az egyes munkafázisok egymástól jól elkülöníthetőek, akkor az előbbiekkal ellentétben a védelemből eredő jogosítványok és a felhasználás engedélyezésének a joga csak saját tevékenységük vonatkozásában illeti meg az egyes szerzőket.⁶⁴

Az építészeti alkotások és a tervek megvalósítása során a kivitelezés az építészeti mű létrehozása egy adott technológiai folyamat és műszaki adottságok szerint, amit maga a terv rögzít.⁶⁵ Tekintettel tehát arra, hogy az épület megépítése az engedélyezett terveknek megfelelően kell, hogy történjen, így a kivitelező vállalkozás nem tekinthető szerzőnek, hiszen szerzői jogi szempontból új, egyéni-eredeti jellemzőkkel bíró alkotó tevékenységet nem fejt ki. Amennyiben azonban az épület nem maradéktalanul a tervnek megfelelően épül meg (ez lesz a gyakoribb eset), a szükséges módosítások bevezetése érdekében, ha azt nem az eredeti szerző végzi, és nem tartozik szerződéses kötelezettségei körébe sem azok elvégzése, akkor szerzőtárs lehet a változtatásokat lekoordináló tervező, művezető vagy építésvezető is.

A törvény védelemben részesíti a származékos művek szerzőit is,⁶⁶ akik csak az eredeti műre tekintettel élvezhetnek szerzői jogi védelmet. Az olyan művek esetében tehát, amelynek megalkotásában, megtervezésében többen is részt vettek, például az egyes tervfázis további felhasználása, átdolgozása esetén, a fentiekben ismertetetteken túlmenően származékos mű is keletkezhet.⁶⁷ Az építészeti alkotások alapulvételével létrejövő, más tipikusan előforduló, a jogvédelem tárgya keretében elemzett szerzői művek esetében szintén nem csupán az építészeti alkotás szerzője, annak tervezője élvezhet oltalmat, hanem az épületről készült makett (ha az származékos műnek, és nem eredeti alkotásnak minősül), a fotóművészeti alkotás szerzője, valamint az ismeretterjesztő könyv írója vagy szerkesztője is.

5. Az építészeti művek felhasználása

a) A felhasználás jogi keretei

A felhasználás engedélyezése az egyedüli jogcím arra, hogy a szerzőn kívül más harmadik személy a művet bármilyen célra, bármilyen módon és mértékben felhasználhassa. Azt, hogy a felhasználó a felhasználási szerződés alapján mire szerez jogosultságot, a szerződés tartalmából, pontos megállapodás hiányában pedig az eset összes körülményeiből állapítható meg. A célhoz kötöttség elvének megfelelően a felhasználó csak olyan felhasználásra jogosult, amellyel a szerzővel megállapodott. Ha a szerződés nem határozza meg a felhasználási módok körét, vagy nem tartalmaz kizárólagosságra vonatkozó kifejezett rendelkezést, akkor az engedélyezett felhasználási módok csak a szerződés célját szem előtt tartva és a megvalósításhoz szükséges elengedhetetlen mértékben tekinthetőek átengedett-

⁶³ Sztj. 6. § (1) bek.; Complex: 55.

⁶⁴ Sztj. 5. §; vö. LONTAI: 53–56.; KOMM Jogtár Sztj. 5. §-hoz; Complex: 48–51.; MÉK EFSZ 7.3–7.4. pont, 7.6. a) pont

⁶⁵ KULCSÁR

⁶⁶ Sztj. 4. § (2) bek.

⁶⁷ Complex: 47.

nek.⁶⁸ Az építészeti alkotások esetében a megállapodás célját szem előtt tartva a tervek hatósági eljárás során történő felhasználása és az épület kivitelezése tekinthető ilyen tipikus felhasználási módnak, amely nem foglalja már magában például az épület reklám célú kiadványokban való szerepeltetését vagy későbbi átépítését.⁶⁹

A felhasználás igen tág fogalom, és számos formában valósulhat meg. Az építészeti tervek felhasználását jelenti egyrészt a tervek és egyes tervrészletek továbbterveztetése, versenytárgyalásokon való felhasználása, igazgatási eljárás során történő engedélyeztetése és az épület kivitelezése, utánépítése, szelettervként, szerkezeti rendszerként történő hasznosítása, az átdolgozás (átépítés, korszerűsítés, akadálymentesítés, funkcióváltás, ráépítés tetőtér kialakításával), valamint egyéb célú hasznosítása, például bérbeadása, kiadványokban történő szerepeltetése.⁷⁰ Amennyiben tehát a tervek vagy az épületekre vonatkozó felhasználási szerződés nem tartalmaz kizárólagos jogot a felhasználás engedélyezésére vonatkozóan, a tervező, mint szerző egyszerre több megállapodást is köthet például az épület kivitelezésére, átdolgozására vagy akár kereskedelmi célú használatára vonatkozóan.⁷¹

A felek megállapodhatnak abban, hogy a szerződés tárgyát képező tervdokumentáció vonatkozásában a megrendelőt csak egyszeri felhasználási jog illeti meg, ilyen lehet például a tervdokumentáció versenytárgyaláson való felhasználása.⁷² Ebben az esetben a megrendelő nem szerez automatikus jogosultságot a terv továbbtervezésére, az engedélyezési eljárás során történő felhasználásra vagy a kivitelezésre, hanem a tervdokumentáció ismételt felhasználásához, másnak történő átadásához, illetve átengedéséhez a tervező külön írásbeli engedélye vagy a szerződő felek írásbeli megállapodása szükséges. A felek ugyanakkor olyan szerződést is köthetnek, amely alapján a megrendelőt az elkészített tervek vonatkozásában teljes rendelkezési jog illeti meg, ebben az esetben a megrendelő a tervek teljes körű, korlátozásmentes felhasználásra szerez jogosultságot.⁷³

A felhasználó a felhasználás jogát csak abban az esetben ruházhatja át harmadik személyre vagy engedélyezheti a mű további, mások által történő felhasználását, ha azt a szerző kifejezetten megengedte (például a szerződésben a tervező hozzájárul ahhoz, hogy a megrendelő a felhasználás jogát – az épület tulajdonjogával együtt – harmadik személyre szabadon átruházhassa).⁷⁴ Kétség merül fel azonban, hogy ez az engedélyezési jog az átdolgozásra is kiterjed-e a jogátruházó szerződés külön kikötése hiányában vagy sem. *Faludi Gábor* véleménye szerint ezekben a jogátruházási szerződésekben az átdolgozás engedélyezéséről is kifejezetten kell rendelkezni, hiszen az a mű megváltoztatását is maga után vonhatja.⁷⁵ Figyelemmel a tervezési-építési folyamat sajátosságaira és közös tervek esetében a szerzői és tervezői láncolatokra, a megrendelő gazdasági társaság első lépcsőben csak abban az esetben adhat engedélyt a tervek harmadik személy általi felhasználására, ha a felhasználáson túlmenően az engedélyezés jogát is megszerezte az eredeti tervezőtől, amelyet

⁶⁸ Szt. 43. § (1) és (4) bek.; CSILLAG: 120., 122–124.; FALUDI GÁBOR: *A felhasználási szerződés és a Ptk. viszonyának egyes kérdései*. Gazdaság és Jog, 2001. szeptember 3. 10., 8. (a továbbiakban: FALUDI 2001.)

⁶⁹ SZJSZT 10/2004.

⁷⁰ KULCSÁR

⁷¹ KOMM Jogtár Szt. 43. §-hoz; Complex: 239.

⁷² MÉK EFSZ 2.11. pont: az építészeti-műszaki tervpályázat célja, hogy a tervezési feladatok előkészítése során az építészeti-tervezési pályámű alapján a megfelelő tervezőt kiválassza.

⁷³ BODÓ

⁷⁴ Szt. 46. § (1) bek.; Complex: 255.; BODÓ

⁷⁵ FALUDI GÁBOR: *A felhasználási szerződés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1999., 21. (a továbbiakban: FALUDI 1999.; SZALAY TIHAMÉR: *Szerzői jogi kérdések – MÉK állásfoglalás*, <http://epiteszforum.hu/node/2269> (a továbbiakban: MÉK állásfoglalás); MÉK EFSZ 7.6. b) pont

utóbb a tényleges felhasználónak, például egy újabb tervezőnek átengedhet.⁷⁶ Az építészeti alkotások tervei esetében a tervek továbbtervezésére vonatkozóan az átdolgozáshoz kapcsolódóan is szükséges a szerző kifejezett engedélye, ha azt nem maga a felhasználásra jogosult, például a megrendelő végzi, hanem ezzel a feladattal más építész bíz meg.⁷⁷ Ennek kapcsán szerződéses rendelkezés alapján megilletetheti a megrendelőt az a jog, hogy a terveket maga áttervezze, továbbtervezze vagy harmadik személyekkel át-, illetve továbbterveztesse.⁷⁸ A védelmi idő leteltét követően azonban az átdolgozás a szerző hozzájárulása nélkül is jogszerű lehet, hiszen a szerzői jogok érvényesülése időben korlátozott: a szerző életében és halálától számított hetven éven át részesülnek védelemben (szerzőtársak – több tervező – esetében a törvény speciális rendelkezéseket tartalmaz a védelmi idő számítására vonatkozóan).⁷⁹ A védelmi idő leteltétől kezdve a mű közkinccsé válik, és azt bárki bármilyen formában felhasználhatja.⁸⁰

Az építészeti alkotások felhasználásához a jogvédelem tárgyi hatályának kettős jellegét is figyelembe véve többféle jogi keret is kapcsolódhat: az *Szjt-ben* fogalt felhasználási szerződés, a *Ptk-ban* szabályozott tervezési szerződés, valamint a munkaviszonyban alkotott művek esetében a munkaszerződés.

A felhasználási szerződés olyan megállapodás, mely alapján a szerző vagy jogutódja a védett szerzői mű felhasználására, érzékelhetővé tételére enged jogi felhatalmazást. A felhasználó díj fizetésére köteles, és a szerződés alapján jogosult a védett szerzői mű felhasználására.⁸¹ A felhasználási szerződés olyan önálló szerződéstípus, melynek sajátos tárgya a szerzői jogi törvény alapján értelmezhető felhasználási módokra vonatkozó jogok átengedése, nem pedig a mű átadása, tulajdonjogának átruházása vagy meghatározott tevékenység kifejtése.⁸²

A felhasználási szerződés nem csupán már meglévő tervek, hanem még nem létező, a jövőben megalkotandó művekre is vonatkozhat, ahol már a *facere* jellegű szolgáltatásra tekintettel a vállalkozási jelleg is megjelenik, így a vállalkozási szerződés vonatkozó szabályai is alkalmazásra kell, hogy kerüljenek.⁸³ Ez az építészeti alkotások és a tervek vonatkozásában a tervezési szerződésben ölthet testet, amelyet a *Ptk.* a vállalkozási szerződés speciális alfajaként nevesít és szabályoz. A *Ptk.* 408. §-a értelmében a tervezési szerződés alapján a vállalkozó műszaki-gazdasági tervező munka elvégzésére, a megrendelő pedig annak átvételére és díj fizetésére köteles. Amennyiben azonban a műszaki-gazdasági tervező munka eredményeként szerzői jogi oltalom alá eső alkotás, például egy terv jön létre, akkor felmerül a kérdés, hogy a tervezési szerződés felfogható-e az így készített tervek esetében felhasználási szerződésnek vagy sem. A jövőben megalkotandó műveken túlmenően egy épület megtervezésére irányuló szerződésben vannak olyan elemek, amelyek megbízási jogviszony elemeit hordozzák magukon (műszaki ellenőrzés, tervezési felügyelet), valamint amelyek a vállalkozási jogviszony keretein belül realizálódhatnak, hiszen a tervezés érdemi része és a terv megalkotása csak eredménykötelezettség mellett végezhető. Mindemellett, ha a tervezési munka eredményeként önálló szerzői mű jön létre, akkor a

⁷⁶ FALUDI 1999.: 70.; Complex: 232.; BODÓ

⁷⁷ KOMM Jogtár Szjt. 46. §-hoz; BODÓ

⁷⁸ BODÓ

⁷⁹ Szjt. 31. § (1) bek.

⁸⁰ KOMM Jogtár Szjt. 47. §-hoz; LONTAI: 155.; Complex: 186.

⁸¹ Szjt. 42. § (1) bek.; LONTAI: 146.; TATTAY 2007.: 157.

⁸² FALUDI 2001.: 4.; CSILLAG: 208.

⁸³ FALUDI 2001.: 3.; LONTAI: 145.; CSILLAG: 202–203.

tervek felhasználására vonatkozó szerzői jogi rendelkezések is érvénybe lépnek. Ha a tervezési szerződés egyben a mű a felhasználására vonatkozó elemeket is tartalmaz, amely a terv megrendelőjét ruházhatja fel az építészeti tervek és az építészeti művek hasznosítására, akkor az ilyen megállapodás vegyes szerződésnek minősíthető, amely vállalkozási, megbízási és felhasználási elemeket is magán hordozhat.⁸⁴ Amennyiben azonban a tervező munka eredményeképp nem jön létre individuális jegyekkel rendelkező szellemi alkotás, akkor csak a tervezési szerződés *Ptk-ban* foglalt szabályai lépnek életbe.

A munkaviszonyban létrehozott művek, tervek esetében az *Szjt. 30. § (1) bekezdése* alapján eltérő megállapodás hiányában a terv átadásával a vagyoni jogokat a munkáltató szerzi meg, ha a mű létrehozatala a tervező munkaviszonyból folyó kötelezettségeihez kapcsolódik. Azt, hogy mi tartozik a tervező munkaviszonyból fakadó kötelezettségeihez, a munkaszerződésből, a munkaköri leírásokból vagy a kollektív szerződések rendelkezéseiből tudhatjuk meg.⁸⁵ A szerzői művek létrehozására irányuló munkaszerződés egy sajátos vegyes szerződésnek tekinthető, amely a munkaviszonyban létrehozott mű felhasználására vonatkozó elemeket is tartalmaz.⁸⁶

A törvény rendelkezése alapján tehát a felhasználás joga már a tervek átadásánál automatikusan átszáll a munkáltatóra, kivéve, ha a felek eltérően állapodnak meg, és úgy döntenek, hogy egyes szerzői jogból fakadó jogosítványok gyakorlására nem a munkáltató, hanem mégis a szerző a jogosult. Az átszállástól kezdve a tervező a terven fennálló vagyoni jogait már nem gyakorolhatja. Szerzői művét csak azokban az esetekben használhatja fel, amely a törvény más rendelkezései alapján a szabad felhasználás eseteire tartozik.⁸⁷

A terv átadását követően tehát a munkáltató, a tervezőiroda válik jogosulttá a mű felhasználására, annak engedélyezésére, amely jogát ma már nem csak a működési köréhez, valamint az általa végzett tevékenységhez kapcsolódóan gyakorolhatja, hanem bármilyen célú felhasználásra kiterjedhet.⁸⁸ Az építészeti művek esetében így a munkáltató nem csak a mű, tehát a terv továbbtervezésére és kivitelezésére szerez jogot, de jogosult például minden további kikötés nélkül a tervek többszörözésére, megváltoztatására, felhasználás céljából történő értékesítésére, az épület reklámcélú használatára, az épületről készült fényképek kiadványokban történő megjelentetésére is.⁸⁹

A munkáltató a művet vagy saját maga használhatja fel, vagy engedélyt adhat másnak, harmadik személynek a terv felhasználására, például továbbtervezésére vagy kivitelezésére, de dönthet úgy is, hogy átruhazza a műhöz kapcsolódó vagyoni jogokat. Ez utóbbi esetekben azonban a szerzőt megfelelő díjazás illeti meg.⁹⁰ A munkáltatót megilleti az a jog is, hogy befektetői érdekeire tekintettel a terveken bizonyos változtatásokat, módosításokat hajtson végre, de az nem járhat az eredeti térforma, valamint a külső, belső megjelenés műre sérelmes megváltoztatásával.⁹¹ A munkáltatónak ebben az esetben nem kell felajánlania az eredeti tervezőnek a javítások megtervezését, hanem azt szabadon mással is elvégeztetheti.

Az *Szjt. 9. § (6) bekezdése* értelmében a szerzői jogok közül a vagyoni jogok a törvényben meghatározott esetekben átruházhatóak, amely lehetővé teszi a vagyoni jogosultságok

⁸⁴ LONTAI: 145.

⁸⁵ CSILLAG: 152.

⁸⁶ CSILLAG: 185.

⁸⁷ KOMM Jogtár Szjt. 30. §-hoz

⁸⁸ CSILLAG: 152.

⁸⁹ BH 1997. 19.; Complex: 180.; Kézikönyv: 323.

⁹⁰ Szjt. 30. § (3)–(4) bek.; CSILLAG: 160–162.; TATTAY 2007.: 104–105.; Complex: 181.

⁹¹ Szjt. 30. § (5) bek.; LONTAI: 107.; Complex: 183.

élők közötti elidegenítését.⁹² Mindemellett a szerzőt megillető vagyoni jogok öröklés tárgyai is lehetnek, ha a szerző élete során az adott szerzői alkotás felhasználására vonatkozóan nem kötött jogátruházó szerződést, azaz nem csupán az alkotás felhasználásához járult hozzá, hanem a felhasználás engedélyezésének a jogát is átruházta.⁹³ Amennyiben azonban a szerző életében a jogátruházás nem történt meg, hanem az örökhagyó életében a művet egyáltalán nem hasznosította, vagy csak felhasználási szerződés keretében adott engedélyt a felhasználásra, akkor a műre vonatkozó vagyoni jogok is a hagyatékhoz fognak tartozni.⁹⁴ Az örökösnek alapvetően több lehetősége állhat fenn a hasznosításra: vagy nem hasznosítja, vagy maga használja fel a művet, vagy erre másnak engedélyt ad, vagy pedig jogátruházó szerződés keretében nem csupán a felhasználás jogát, hanem a felhasználás engedélyezésének a jogát is átengedi.

Ha áttekintjük azokat a jogi kereteket, amelyek az építészeti művek jogszerű felhasználásának alapot adhatnak, akkor azt kell megállapítanunk, hogy minden esetben a felek között létrejött szerződés tartalmát kell gondosan szemügyre vennünk. A felhasználásra vonatkozó megállapodás tartalma irányadó elsődlegesen abban a tekintetben, hogy a felhasználó a tervek vagy az épületek felhasználására milyen mértékű és terjedelmű jogot szerzett (kizárólagos vagy csak egyes felhasználási módokra vonatkozó jogosultság), valamint hogy ki jogosult ennek az engedélyezésére. A felhasználás engedélyezésére a szerződés tartalmától függően jogosult lehet maga a szerző, a tervező, harmadik személy (felhasználó), a megrendelő, a munkáltató, az épület tulajdonosa vagy akár az örökös és az előbbiek jogutódjai is.

b) A felhasználás egyes esetei

Az *Szjt. 16. § (1) bekezdése* értelmében a szerző, jelen esetben a tervező kizárólagos jog, hogy a mű egészének vagy annak egy részének anyagi vagy nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására engedélyt adjon. Ugyanarra a szerzői műre vonatkozóan mind az anyagi, mind pedig a nem anyagi formában történő felhasználás megvalósulhat: az építészeti művek esetében anyagi formában történő felhasználásként értékelhető a tervek másolása vagy a kivitelezett alkotás, az épület hasznosítása, míg nem anyagi formában jelentkezik az épület bemutatása például sugárzás, televíziós műsorszolgáltatás vagy közvetítés útján.⁹⁵

Az egyes felhasználási módokra vonatkozóan a törvény *17. §-a* tartalmaz példálódzó felsorolást.

A többszörözés a mű bármely formában való rögzítését, másolat készítését, valamint mások számára közvetlenül vagy közvetve történő érzékelhetővé tételét jelenti.⁹⁶ Az építészeti alkotások esetében a törvény *expressis verbis* kimondja, hogy az épület kivitelezése és utánépítése a tervek többszörözésének minősül.⁹⁷ Többszörözésnek minősül ezen túlmenően

⁹² Complex: 66.

⁹³ *A szerzői jog* (szerk.: PETRIK FERENC). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990., 72. (a továbbiakban: PETRIK); Complex: 288.

⁹⁴ Complex: 70.

⁹⁵ Complex: 101.; TATTAY 2007.: 126.; TATTAY LEVENTE: *A szerzők vagyoni jogai*. Közjegyzők Közlönye, 2001/3., 7–12., 4–5. (a továbbiakban: TATTAY 2001/3.)

⁹⁶ Szjt. 18. §; Complex: 113.; CSÉCSY: 36.; LONTAI: 68.

⁹⁷ Szjt. 18. § (2) bek.; TATTAY I.: 127.; TATTAY 2001/3: 5.

en a tervek reprográfiai úton történő másolása,⁹⁸ valamint az építészeti alkotásról készült fénykép is, amely azon túlmenően, hogy származékos műnek és átdolgozásnak is tekinthető, az építészeti mű többszörözésének vagy másolatkészítésnek is minősíthető. Ez a fajta felhasználási mód digitális fényképezőgéppel készített fotó esetén nem csupán elektronikus adathordozón jelenhet meg, hanem nyomtatott formában is hasznosítható. Az építészeti alkotás látképének a felhasználása az *Szjt.* 68. §-ában foglalt speciális rendelkezés alapján a szabad felhasználás körébe tartozik, határai azonban csak a személyes felhasználásig, például az otthoni fényképalbumban történő elhelyezésig terjednek, ezen túlmenően azonban az építészeti alkotás látképének védelmi időn belül történő kereskedelmi célú többszörözése és terjesztése (például hűtőmágnesek forgalmazása) már engedélyköteles tevékenységet fog megvalósítani.

A terjesztési jog a műpéldányok nyilvánosság számára történő hozzáférhető tételét, forgalomba hozatalra való felkínálását és forgalomba hozatalát jelenti. A terjesztés joga a gyakorlatban igen szorosan összefonódik a többszörözés jogával, így a törvény vélelmet állít fel amellett, hogy a többszörözést engedő felhasználási szerződés hatálya egyben a terjesztés jogára is kiterjed.⁹⁹ A terjesztési jog pontos terjedelme az építészeti alkotások esetében csak a szabad felhasználásra vonatkozó speciális rendelkezésekkel, a 68. § előírásaival együtt értelmezhető,¹⁰⁰ a fenti vélelem azonban nem alkalmazható a szabad felhasználás során keletkezett példányokra, így a fentiekben már említett látképek felhasználása csak a személyes szükségletek kielégítését szolgálhatja, de nem irányulhat sem kereskedelmi célú, sem pedig jövedelemszerző tevékenység végzésére.

A terjesztés joga magában foglalhatja a műpéldány tulajdonjogának az átruházását is. A műpéldány tulajdonjogának átruházása és megszerzése ugyanakkor nem jelenti egyúttal a szerzői jogok átruházását is.¹⁰¹ A felhasználási szerződés alapján átadott dolog ellenkező kikötés hiányában a szerző tulajdona marad, valamint ez a megállapítás fordítva is igaz, ha a szerző művét más tulajdonába adja, a szerzői jog és a felhasználás joga külön kikötés hiányában nem tekinthető átengedettnek. Minden esetben az eset összes körülményeit és a felek megállapodását kell vizsgálat alá vonni ahhoz, hogy megállapíthassuk, hogy a szerző a tulajdonjog átruházásán túlmenően egyes szerzői jogosítványokat is átruházott-e vagy sem, és ennek függvényében dönthetünk arról, hogy az épület felhasználását a tervező (tervezők), a megrendelő, a munkáltató vagy az épület tulajdonosa jogosult-e engedélyezni. A terjesztés joga nem csupán tulajdonjog-átruházással, hanem bérbeadással és haszonkölcsönbe adással is megvalósulhat, amelyet a törvény 23. § (4) bekezdése alapján az építészeti alkotások esetében azzal a megkötéssel alkalmazhatunk, hogy a tervező a bérbeadás jogával a megvalósult épület vonatkozásában nem élhet, hanem ezen joga csak a tervek bérbeadására korlátozódhat.

Az *Szjt.* 24. § (1) bekezdése értelmében a szerző kizárólagos joga, hogy művét nyilvánosan előadja, azaz a jelenlévők számára érzékelhetővé tegye, reprodukálja vagy erre egyébként másnak engedélyt adjon. Az építészeti alkotások esetében az *Szjt.* 24. § (2) bekezdésének b) pontja alapján nyilvános előadás keretében az épületekről készült fényképek kivetítővel történő szemléltetése, értékesítés céljából történő ábrázolása vagy a tervek elemzésére épülő szintén kivetítéssel járó bemutató minősülhet ilyen felhasználási módnak.

⁹⁸ SZJSZT 27/2002.

⁹⁹ Complex: 136–137.; CSÉCSY: 37.; LONTAI: 68.

¹⁰⁰ Szjt. 40. §; Complex: 137–138.

¹⁰¹ FALUDI 1999.: 85.; CSILLAG: 119.; Complex: 100.; LONTAI: 69.

Az építészeti művek esetében azonban a 24. § rendelkezéseit szintén a 68. §-ban foglalt korlátokkal együtt kell értelmezni. Ebből fakadóan vizsgálni kell tehát, hogy az előadás milyen célból került megtartásra: ha az iskolai oktatás, tudományos vagy ismeretterjesztő célt szolgál, akkor a tervező engedélyének a beszerzésére nincsen szükség.

Nyilvánossághoz való közvetítés szintén a szerző engedélyéhez kötött felhasználási mód, amely megvalósulhat egyrészt sugárzással, amely távollévők számára a vezeték nélkül történő átvitelt és hozzáférhetővé tételt jelent képek vagy hangok formájában (például földi vagy műholdas sugárzás). Másrészt ide sorolható a kábel, vezeték útján történő továbbítás is, hiszen a törvény rendelkezése alapján ezekre a technikai átviteli módokra is a sugárzás szabályait alkalmazzuk.¹⁰² A nyilvánossághoz való közvetítés megítélése már összetettebb elemzést takarhat, hiszen több felhasználási cselekmény egymásra épülését foglalhatja magában. A szerzőnek ebben az esetben minden egyes önálló felhasználási folyamat vonatkozásában kizárólagos engedélyezési joga van. Ilyen többszörös folyamatnak tekinthető az épületről készült ismeretterjesztő televízió-műsorok felhasználása: a felvétel a mű rögzítését, az épület többszörözését foglalja magában, a vetítés pedig a nyilvánossághoz való közvetítés és a továbbközvetítés engedélyezését veti fel (itt azonban már nem csupán az építészeti alkotás szerzőjének szerzői jogosítványai, hanem a felvétel készítőjének a szerzői jogai is előtérbe kerülhetnek).¹⁰³

c) Az építészeti mű megváltoztatása

A beruházási-tervezési-kivitelezési folyamat komplex egymásra épülése, valamint az idő múlása okozta állagromlás miatt az építészeti alkotások tervezőinek gyakran kell szembe nézniük a tervek és az épület megváltoztatásának a problematikájával.¹⁰⁴ Az építészeti mű megváltoztatásának a kérdéskörénél több jogszabályhely alkalmazásából kell kiindulnunk:

Az *Szjt.* 67. § (1) bekezdése értelmében az építészeti alkotás vagy műszaki létesítmény ternének a jogosulatlan megváltoztatásáról beszélhetünk abban az esetben, ha azokon a szerző hozzájárulása nélkül olyan módosításokat hajtanak végre, amely a külső megjelenést vagy a rendeltetésszerű használatot befolyásolja. Ezt a rendelkezést általános szinten az *Szjt.* 13. §-a fejezi ki, amely a mű egységének és integritásának a védelme érdekében tiltja a szerzői mű mindenfajta eltorzítását, megcsonkítását vagy más olyan módon történő megváltoztatását, amely a szerző hírnevére vagy becsületére sérelmes lehet.¹⁰⁵ E két törvényhely mellett azonban az *Szjt.* 29. §-át is elemeznünk kell, amely a mű felhasználásához kapcsolódóan rögzíti a szerző átdolgozáshoz, illetve erre vonatkozóan az engedélyezéshez való jogát, amely szintén az épület vagy a tervek megváltoztatásával járhat együtt.¹⁰⁶ Itt is fontosnak tartjuk kiemelni, hogy az átdolgozás szabályait csak abban az esetben alkalmazhatjuk, ha annak eredményeképpen új szerzői mű jött létre. Az átdolgozás esetében vizsgálnunk kell még azt is, hogy a beavatkozás eléri-e azt a mértéket, amelyhez már a szerző kifejezett hozzájárulása szükséges vagy sem.¹⁰⁷ A negyedik jogszabályi rendelkezés, amely a szerzői művek megváltoztatásához kapcsolódik, az *Szjt.* 50. §-a: a szerző a felhasználás-

¹⁰² *Szjt.* 26 § (1) bek.; *Complex:* 156–160.; *LONTAI:* 70–71.

¹⁰³ *Complex:* 101.; *Szjt.* 28. § (1)–(2) bek.; *Complex:* 167.

¹⁰⁴ BODÓ

¹⁰⁵ *Complex:* 358.

¹⁰⁶ BODÓ

¹⁰⁷ SZJSZT 2/2001.

hoz elengedhetetlen és nyilvánvalóan szükséges, a mű lényegét nem érintő kisebb módosításokat köteles végrehajtani.

A fenti rendelkezések elemzéséből kiindulva a megváltoztatás és az átdolgozás jogszerűségének a kulcspontha egyrészt a tervező erre irányuló engedélye és hozzájárulása,¹⁰⁸ másrészt pedig az építészeti alkotásokra vonatkozó speciális rendelkezésként az, hogy a megváltoztatás és a módosítás vajon eléri-e azt a mértéket, amely az épület külső megjelenését vagy rendeltetészerű használatát befolyásolja. A *Szerzői Jogi Szakértő Testület* vonatkozó szakvéleményeit elemezve a külső kialakítás lényeges megváltoztatásával jár például, ha az épület homlokzatán az ablakok befalazásra kerülnek, a meglévő ablakok helyett kevesebb ablakot helyeznek el,¹⁰⁹ vagy a pince és az emeletek belmagassága olyan mértékben változik meg, amely kihatással van a nyílás-falfelület arányra.¹¹⁰

A tervezési folyamat során az egyes tervfázisokban történő, egyébként szerzőtársi jogviszonyt eredményező tervezői közreműködés, újratervezés is átdolgozásnak minősülhet a változtatás mértékét is figyelembe véve. A tervfázisok során történő felhasználás az így keletkező szerzőtársi jogviszony ellenére is kimerítheti a jogosulatlan megváltoztatás törvényi tényállását abban az esetben, ha az eredeti tervező hozzájárulása nélkül a tervezési munkát időközben egy másik tervező veszi át.¹¹¹ A kiviteli tervek elkészítésénél szintén szükséges az engedélyezési tervek készítőjének a hozzájárulása, hiszen tekintettel arra, hogy a kiviteli tervek az engedélyezési tervek alapul vételével kerülnek megalkotásra, az *Szjt.* értelmében többszörözésnek, engedélyköteles felhasználásnak minősülnek.¹¹² Az építészeti tervek átdolgozására vonatkozóan tehát mindig a szerzővel kötött felhasználási szerződésben kell megállapodni, és e körben a szerző előzetes engedélyét kell beszerezni a terv szükség szerinti továbbtervezésére vagy az épület átépítésére vonatkozóan.¹¹³

A tervezési és a kivitelezési folyamat előrehaladásával szinte természetes, hogy a tervezés bizonyos módosításokat kell eszközölni, amennyiben azonban e beavatkozások annak mértékét vizsgálva a tervek, valamint az annak alapján megvalósuló épület érdemi részét nem érintik, akkor e jelentéktelen változtatásokat a szerző vagy maga köteles végrehajtani, vagy ennek hiányában azokat a tervező hozzájárulása nélkül is el lehet végezni.¹¹⁴

A tervezési és építési folyamatokban nem csupán a tervek módosítása, újratervezése, hanem a tervektől eltérő kivitelezés is jogosulatlan megváltoztatásnak minősülhet a tervező erre vonatkozó engedélyének a hiányában.¹¹⁵ A kivitelezés során a célszerűbb műszaki megoldások gyakran gazdaságossági döntéseként jelennek meg (például a burkolati anyagok megválasztása), amely csak akkor lehet jogellenes és minősíthető jogosulatlan megváltoztatásnak, ha a szerző hozzájárulása nélkül történik és egyben a burkolat jellegét, valamint a téralakítást is lényegesen befolyásolja.¹¹⁶

Az épület utóéletét tekintve az építészeti alkotás utólagos, későbbi, akár több év vagy évtized elteltével történő átalakítása is hordozhat magán olyan veszélyeket, amelyek egyúttal a tervező szerzői jogainak a megsértését eredményezhetik. Az épület átépítését célzó tervek esetében is köteles a megrendelő az eredeti tervező előzetes, írásbeli hozzájárulását

¹⁰⁸ Bodó

¹⁰⁹ SZJSZT 38/2001.

¹¹⁰ SZJSZT 11/2003.

¹¹¹ Bodó; MÉK EFSZ 7.6. b) pont

¹¹² SZJSZT 2/2001.; Bodó

¹¹³ SZJSZT 1/2006.; SZJSZT 09/08/1.; Bodó; MÉK állásfoglalás; MÉK EFSZ 7.6. b) pont

¹¹⁴ Szjt. 50. §; CsÉCSY: 35.

¹¹⁵ CSILLAG: 101.

¹¹⁶ CSILLAG: 95–97.; SZJSZT 14/2006.

beszerezni, valamint egyeztetéseket folytatni abban a kérdésben, hogy elsődlegesen az eredeti szerző, tervező kaphasson lehetőséget az áttervezés megvalósítására.¹¹⁷ Ezen szabályok megszegése miatt jogellenesnek, jogosulatlan felhasználásnak és megváltoztatásnak minősítette az eljáró bíróság azt, amikor az alperes a tetőtér, a szélfogó és a porta kialakítását a felperes, az épület korábbi tervezőjének a hozzájárulása nélkül végeztette el.¹¹⁸

Az épület tulajdonosának tulajdonjogból fakadó jogosítványai, valamint az időmúlás következtében bekövetkezett állagromlás a fenti esetekben azonban már szükségképpen gyengíti a tervező integritáshoz való jogát.¹¹⁹ A szerzői jog és a tulajdonjog összeütközése esetén az a kérdés merül fel, hogy az épület átalakításakor, megváltoztatásakor, lebontásakor a tervezőnek az alkotáshoz fűződő szerzői jogai vagy a tulajdonos dologi jogból fakadó jogosítványai az erősebbek-e. A tulajdonos tevőleges kötelezettségét írja elő az *Étv.* 54. § (2) bekezdése, amely az épület tulajdonosának a kötelezettségévé teszi az építmény állapotának a fenntartását, és szükség esetén az állagmegóvó munkálatok elvégzését is. Ezek a karbantartó munkálatok azonban nem feltétlenül járnak együtt az átdolgozással, de nem is zárják ki annak lehetőségét sem a jó műszaki állapot megőrzése érdekében.

A jogalkalmazói döntés ezekben az esetekben a személyes és a társadalmi érdekek összemérését végzi,¹²⁰ amelyet több bírói döntés, így az egri Gárdonyi Géza Színház átépítésével kapcsolatos határozat is jól mutat. A jogvita alapjául szolgáló tényállás szerint a színház a II. világháború utáni államosítások következtében az 1960-as években az akkori építészeti stílusnak megfelelően átépítették. A Heves Megyei Önkormányzat, mint az épület tulajdonosa, a '90-es években elhatározta a színház átépítését, amelyet egyrészt funkcionális okok és a kedvezőbb belső térkihasználás indokoltak, másrészt pedig szerették volna visszaállítani az épület eredeti megjelenési formáját visszaillesztve azt a történelmi városképbe. A tervek elkészítésére az önkormányzat először azt a tervezőt kérte fel, aki az 1960-as években az átépítés terveit készítette, azonban vázlatterveivel nem voltak megelégedve. Végül egy miskolci építész bízta meg az átépítés terveinek a kidolgozásával, amelyhez az eredeti szerző ekkor még hozzájárulását adta. Később azonban meggondolta magát, és pert indított az önkormányzat ellen az általa alkotott építési tervek jogosulatlan felhasználása és megváltoztatása miatt.¹²¹

A tulajdonosi és a szerzői jogok kollíziója és összemérése esetén egyik oldalról mindenképpen megállapítható, hogy az épület tulajdonosa kezelője, használója a polgári jog szabályai alapján jogosult a tulajdonában lévő dolgot birtokolni, használni, valamint azzal rendelkezni. A másik oldalról a szerző érdekeit, a mű egységéhez és integritásához való jogát kell mérlegelnünk, valamint harmadrésről azt a társadalmi igényt is figyelembe kell vennünk, amely felveti az épület átalakításának a szükségességét (jelen esetben funkcionális szempontból például öltözők és korszerűbb színpad kialakítása, valamint a történelmi belváros építészeti stílusába való visszaillesztés).¹²²

¹¹⁷ BDT 2008. 1756.; MÉK állásfoglalás; VAJAI; GYENGE ANIKÓ: *Alkotmányossági kérdések a szerzői jogban*. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2003. november, <http://www.mszh.hu/kiadv/ipsz/200310/01-gyenge.html> (elektronikus publikáció) (a továbbiakban: GYENGE); MÉK EFSZ 7.6. c) pont

¹¹⁸ BDT 2008. 1756.

¹¹⁹ SZJSZT 1/2006.; LONTAI: 64.; BODÓ

¹²⁰ Complex: 358.; SZJSZT 1/2006.

¹²¹ BARTA: 406.; GYENGE

¹²² SZJSZT 1/2006.

Az épület tulajdonosa tulajdonosi jogainak a gyakorlása során, valamint a tervező is az átalakításra vonatkozó engedély megadása során a polgári jog szabályai szerint, az *Szjt.* 3. §-ára tekintettel a rendeltetésszerű joggyakorlás és a joggal való visszaélés elvének megfelelően kötelesek eljárni.¹²³ Ennek keretében tehát az épület tulajdonosát megilleti az a jog, hogy a tulajdonában álló épületet, ha annak reális igénye felmerül, átalakítsa, bővítse, funkcióját megváltoztassa vagy annak műszaki adottságait egy új épülettel kibővítve felhasználja. Ezt a jogát azonban csak abban az esetben gyakorolhatja, ha az átalakítás indoka valóban olyan társadalmi-megrendelői szükségszerűségből fakad, amely előtt a tervező szerzői jogainak meg kell hajolnia. Emellett az eredeti tervező sem zárkozhat el indokolatlanul a terv megváltoztatása elől, ha valóban fennáll az a társadalmi igény, amelyre tekintettel szerzői jogaira hivatkozva nem utasíthatja el a beavatkozás engedélyezését, kivéve, ha az épület más jogi oltalom, például műemlékvédelem alatt is áll. Amennyiben az építész indokolatlanul elzárkózik a közreműködéstől és a hozzájárulás megadásától, a *Magyar Építész Kamara Etikai-Fegyelmi Szabályzata* szerint etikai vétséget követ el.¹²⁴

Összegzőképpen tehát megállapítható, hogy a szerzői jogi védelem a bírói gyakorlatban megvalósuló tendenciákat elemezve önmagában nem elégséges arra, hogy érdemben korlátozza az épület tulajdonosának tulajdonjogból folyó jogosítványainak az érvényre juttatását,¹²⁵ hiszen a tervező alapvetően túrni köteles az építészeti mű tulajdonos általi megváltoztatását.¹²⁶

d) Az építészeti alkotások szabad felhasználása

A szerzői jogi oltalom alatt álló mű bármely felhasználásához a szerző hozzájárulása szükséges, kivéve a szabad felhasználás törvényben meghatározott eseteit. Egy szerzői mű, köztük az építészeti alkotások, valamint azok terveinek a szabad felhasználása alatt azokat a felhasználási módokat értjük, amelyeknél nincsen szükség a szerző hozzájárulására, valamint a jog a szerző díjigénye elé is akadályt gördít ezekben az esetekben.¹²⁷ Az *Szjt.* az építészeti alkotások szabad felhasználásra vonatkozóan speciális szabályokat is tartalmaz, ezen túlmenően azonban a szabad felhasználásra vonatkozó általános rendelkezések is érvényesülnek abban az esetben, ha a speciális szabályok nem rendelkeznek valamely jogintézménnyel vagy fogalmilag nem összeegyeztethetetlenek ezen műalkotásfajták sajátosságaival.¹²⁸ A szabad felhasználás általános rendelkezési közül az építészeti alkotások esetében az épületek vonatkozásában az idézés szabályai egyáltalán nem alkalmazhatóak, nem kizárt azonban, hogy a műszaki tervek egyes részleteit tudományos vagy műszaki könyvekben a grafikai szemléltetés végett idézzék vagy átvegyék.¹²⁹

Az *Szjt.* 68. §-a az építészeti alkotások szabad felhasználására vonatkozóan speciális rendelkezésként rögzíti, hogy a szabadban, nyilvános helyen, állandó jelleggel kiállított építészeti alkotás látképe a szerző hozzájárulása és díjazása nélkül elkészíthető és felhasználható, amely kivételt enged a többszörözés engedélyköteles volta alól.¹³⁰ A törvényi felté-

¹²³ Complex: 358.

¹²⁴ EBH 2005. 1201.; SZJSZT 1/2006.; MÉK állásfoglalás; BARTA: 407., 410.; GYENGE; Kézikönyv: 322.; MÉK EFSZ 7.5. pont

¹²⁵ VAJAI

¹²⁶ EBH 2005. 1201.; SZJSZT 1/2006.

¹²⁷ Szjt. 33. § (1) bek.; LONTAI: 89.; TATTAY 2001.: 3.

¹²⁸ PETRIK: 234.

¹²⁹ Szjt. 34. § (2) bek.; vö. Szjt. 67. § (5) bek.; PETRIK: 234.; Kézikönyv: 144.; Complex: 200.

¹³⁰ Complex: 113.

telek elemzéséből kiindulva azonban nem beszélhetünk szabad felhasználásról azon épületek esetében, amelyek nem nyilvános helyen, hanem például magánterületen, egy magánház elkerített kertjében kerültek megépítésre. Ezt támasztja alá a *BH 2005. 143.* számú eseti döntés is: egy lakóházzal készült fényképek reklám célú kiadványokban történő szerepeltetéséhez minden esetben szükséges a tulajdonos engedélye is. Szintén a törvényi feltételek hiánya miatt nem vonhatóak a szabad felhasználás körébe az ideiglenesen, tehát nem állandó jelleggel, hanem alkalmasszerűen megépített pavilonok sem.¹³¹

A fentiekben bemutatottakon túlmenően az építészeti alkotás képe tudományos, ismeretterjesztő előadás vagy iskolai oktatás céljából is szabadon felhasználható.¹³² A tudományos célból vagy ismeretterjesztés céljából történő felhasználás keretében a szabad felhasználás csak az előadásokra, valamint az azokon történő kivetítésre terjedhet ki, nem foglalhatja azonban magában például az építészeti alkotásokat bemutató ismeretterjesztő útikönyvek kiadását. A szabad felhasználás másik esetkörénél, a törvény az iskolai oktatás fogalmát a 33. § (4) bekezdésében definiálja. Bár a 33. § (4) bekezdése a fogalom hatályát csak a törvény IV. fejezetére, a szabad felhasználásra vonatkozó szabályokra szűkíti, külön értelmező norma hiányában irányadónak tartjuk az építészeti művek szabad felhasználásával kapcsolatos speciális rendelkezések értelmezésére is. A mű többszörözését és előadását is magában foglaló felhasználás csak a felsorolásban szereplő intézménytípusokban (például általános iskolában, középiskolákban) és csak a tantervnek megfelelően történhet meg.¹³³ Az építészeti alkotások esetében ilyen például a rajzórán művészettörténeti oktatás keretében bemutatott látképek és fotóművészeti alkotások kivetítése. Az iskolai oktatás esetében egyébként a tudományos, ismeretterjesztő előadásokhoz hasonló megszorítást nem találunk, hiszen iskolai oktatás céljából – kapcsolódva az *Szjt. 33-34. §§-aihoz* – az építőművészeti alkotásokról készült képek tankönyvírás és – kiadás céljából is felhasználhatóak, így nem csak a tanóra keretében az épület látképének a kivetítése, hanem annak tankönyvekben való szerepeltetése is megengedett.¹³⁴

A törvény 36. § (3) bekezdése és 37. §-a szerint televíziós műsorszolgáltatásban bármely építészeti alkotás képe díszletként, valamint a napi eseményekről való tudósítás céljára illusztrációként szabadon felhasználható.¹³⁵ Álláspontunk szerint a szabad felhasználás ezen esetköre valósul meg akkor, ha egy filmforgatás keretében utcai helyszínen filmezve vagy híradóban a napi eseményekről való tájékoztatás során a környező házak, épületek is mintegy kellékként, villanásszerűen válnak a felvétel részévé, és a közvetítésnek egyébként nem célja az építészeti alkotás bemutatása, ismertetése.¹³⁶

e) Az építészeti alkotásokon nyugvó származékos művek felhasználása

A származékos művek felhasználásának a kérdése szorosan kapcsolódik a védelem alanyaihoz, az átdolgozás kérdésköréhez, valamint a szabad felhasználás eseteihez. Egy idegen mű alapvetően inspirálhat más alkotások megvalósítására, új önálló mű megalkotásához felhasználható. A származékos művek szerzői, amennyiben például az építészeti alkotásokról készült fotóművészeti alkotások, makettek, ismeretterjesztő könyvek is rendelkeznek a

¹³¹ KOMM Jogtár Szjt. 68. §-hoz; Complex: 362.

¹³² Szjt. 68. § (2) bek.; TATTAY 2001.: 6.

¹³³ KOMM Jogtár Szjt. 33. §-hoz

¹³⁴ PETRIK: 235.; LONTAI: 94.; KOMM Jogtár Szjt. 34. §-hoz; TATTAY 2007.: 144.; TATTAY 2001.: 4.

¹³⁵ CSÉCSY: 42.; Tattay 2001.: 6.

¹³⁶ Kézikönyv: 153.; KOMM Jogtár 36. §-hoz

védelem előfeltételeivel, az egyéni-eredeti jelleggel, maguk is élvezhetik a szerzői jog által nyújtott védelmi lehetőséget. Emellett azonban tekintettel arra, hogy a szerző egyúttal egy már meglévő művet vett alapul az újabb szerzői mű kidolgozásához, az átdolgozás, mint felhasználási mód törvényi tényállását is megvalósította, amely főszabály szerint már engedélyköteles tevékenységnek minősül. A származékos mű szerzője szerzői jogait az alábbiak szerint gyakorolhatja:

Amennyiben az alapul szolgáló építészeti alkotás még szerzői jogi oltalom alatt áll, tehát a védelmi idő még nem telt el, akkor a származékos mű felhasználáshoz a törvény mindaddig, amíg a védelmi idő fennáll, az eredeti mű szerzőjének az engedélyét is megköveteli, és a származékos mű szerzője csak az eredeti alkotás szerzői jogainak a sérelme nélkül gyakorolhatja szerzői jogait.¹³⁷ Az épületről készült fotóművészeti alkotás esetében ez azt jelenti, hogy a fényképész mellett a tervező vagy az épület felhasználásra jogosult személy hozzájárulását is ki kell kérni az épületről készült fényképek kiállításához, kereskedelmi célú használatához, kiadványokban történő szerepeltetéséhez.¹³⁸ Amennyiben azonban az alapul szolgáló építészeti mű már nem áll szerzői jogi védelem alatt, mert a védelmi idő már letelt, vagy a védelmi időn belül történő felhasználás a szabad felhasználás nevesített esetköreihez tartozik, akkor az eredeti szerző vagy jogutódjainak a hozzájárulása már nem szükséges, a szerzői jogok kizárólag származékos mű szerzőjét illetik meg, és a felhasználás jogszerűségét kizárólag az ő hozzájárulása legitimálhatja.¹³⁹

6. Befejezés

Az építészeti alkotások felhasználásának gyakorlati lehetőségei a beruházási-tervezési-kivitelezési folyamat sokrétűségére tekintettel rendkívül széles kört ölelnek fel, több felhasználási cselekményből épülnek egymásra és igen szerteágazóak – a tervek versenytárgyalásokon való felhasználásától és áttervezésétől kezdve a megépült épület hasznosításán, bérbeadásán át akár az építészeti alkotás megváltoztatását is magukban foglalhatják. Az építészeti alkotások felhasználásra vonatkozóan szerzői jogi törvényünk csak kevés speciális szabályt említ szűk teret engedve az egyedi, jogtárgyspecifikus szabályozásnak. Ezen speciális rendelkezések hiányában csak annyit tehetünk, hogy a szerzői jogi törvényben foglalt általános szabályokat hívhatjuk segítségül az építészeti művekkel és azok szerzői jogi kérdéseivel kapcsolatos jogviták eldöntésénél, valamint elsődlegesen meghatározó és minden körülmények között vizsgálendő a tervezési-építési folyamat szereplői közötti szerződéses viszonyrendszer, a tervek, valamint az épületek felhasználására vonatkozó megállapodások szerződéses kikötései.

A tervek és az épületek különböző felhasználási módjai szinte felleltározhatatlanok számos kérdést hagyva megválaszolatlanul: a képfelvételen történő többszörözés, a képeslapok kereskedelmi célú forgalmazása (amennyiben épületek látképeit jelenítik meg), az *Szjt.* 33. §-ában foglalt megszorító rendelkezés értelmezése, a bérleti jogokról szóló irányelv átültetése az *Szjt.* 23. § (4) bekezdéséhez kapcsolódóan, a digitális világ térnyerése következtében az épületek fényképeinek elektronikus adathordozón történő rögzítése, az épület tulajdonosának érdekei a védelmi idő megszűntével, az ismeretterjesztő televíziós műso-

¹³⁷ Kézikönyv: 88.; TATTAY 2007.: 93.

¹³⁸ SZJSZT 24/2004.

¹³⁹ Kézikönyv: 89.; PETRIK: 27.

rok engedélyezési kérdései, a felhasználásra jogosult megrendelő vagy a munkáltató jogutód nélküli megszűnése mind olyan szeletei az építészeti alkotások felhasználásának, amelyekre biztos megoldás speciális rendelkezések és irányadó bírói gyakorlat hiányában nem adható.

Mindezekon túlmenően azonban a beruházási-tervezési-kivitelezési folyamatok komplexitása és többszereplős volta ma már sok szempontból veti fel a szerzők és a felhasználók érdekeinek újragondolt értékelését, megfelelő mérlegelését és új egyensúlyba hozatalát.¹⁴⁰

Alapvető fontosságú egyrészt az alkotó ember (a tervező) érdeke, a tehetsége kibontakoztatásához szükséges feltételrendszer megteremtése, alkotásához kapcsolódóan személyi és vagyoni érdekeinek az elismerése. A megrendelő erőfölényes helyzetéből fakadóan a felhasználási jogok és az átdolgozás tekintetében a tervezőnek sokszor nincsen szabad mozgástere, az eredeti tervekre a kivitelezés befejezésének időpontjában már szinte alig lehet ráismerni.¹⁴¹ Az építészeti alkotások esetében a szerzői jogi védelem a gyakorlatban alig hatályosul, a jogviták és a problémák sok esetben nem jutnak el a bíróságokhoz.¹⁴² Mindezek mellett nyilvánvaló azonban a felhasználó érdekeit sem hagyhatjuk teljesen figyelem nélkül, aki az alkotásba vagy az alkotás létrehozási folyamatába (tervezés, az épület megépítése) anyagi eszközöket fektetett be, legyen az akár egy megrendelő, akár egy munkáltató. Harmadikként jelenhetnek meg az épület tulajdonosának az érdekei, tulajdonosi jogainak az érvényre juttatását (például és épület használatának, hasznok szedésének a joga) is biztosítani kell. Nem hagyható figyelmen kívül a származékos művek köre sem, hiszen egy meglévő alkotás más személyeket is inspirálhat és ösztönözhet egyéni-eredeti jellegű alkotói tevékenység kifejtésére. Az érdekpárok jelentkezése esetén a szakmával való konzultáció után az egyes érdekek mérlegelése és a kollízió feloldása során jogalkotói választás és beavatkozás függvénye az, hogy a többi elé helyezve éppen melyik érdek kaphat prioritást, elsőbbséget.¹⁴³

KITTI BAKOS

URHEBERRECHTLICHE BENUTZUNG DER WERKE DER BAUKUNST

(Zusammenfassung)

Die Baukunstwerke können nicht nur funktionellen Zweck erfüllen, sondern mit ihrem ästhetischen Anblick und ihrer individuellen Gestalt können sie auch die Stimmung ihrer Umgebung beeinflussen. Die Ausführung eines Gebäudes ist ein verwickelter Investitionsprozess mit vielen Beteiligten und komplexem Vertragssystem. Bei der Planung, Durchführung und Benutzung der Werke der Baukunst müssen verschiedene Interessen (Interessen der Architekten, Miturheber, Auftraggeber, Bauherren, Eigentümer des Gebäudes,

¹⁴⁰ GYENGE

¹⁴¹ KULCSÁR

¹⁴² BODÓ

¹⁴³ LONTAI: 28–29.

Arbeitgeber bei den in der Rahmen des Arbeitsverhältnisses geplanten Entwürfe, Erben, Rechtsnachfolger) in Betracht gezogen und erwogen werden.

Der Zweck meiner Studie ist die rechtlichen Aspekte der Benutzung eines Baukunstwerkes mit der Analyse der relevanten Anordnungen der Rechtsvorschriften unseres Urheberrechtsgesetzes und mit der Untersuchung der Rechtsprechung und bezüglichen Gutachten überzusehen. Nach einer kurzen internationalen Einleitung im Zusammenhang mit der Benutzung der Baukunstwerke müssen zuerst den Gegenstand (was Baukunst ist) und das Subjekt (wer der Urheber ist) des urheberrechtlichen Schutzes untersucht werden. Zu den Werken der geschützten Baukunstwerke gehören – wenn sie mit individueller Gestaltung verfügen – die verschiedenen Arten von Entwürfen und Plänen, die Modellen, die Bearbeitungen (bzw. Fotografie oder Lichtbild eines Gebäudes) und natürlich die ausgeführten Bauwerke. Urheber eines Werkes ist, wer es geschaffen hat. Bei den Baukunstwerken werden die Architekten und Planer als Urheber betrachtet, wenn sie schöpferisches Wirken leisten. Haben mehrere ein Werk gemeinsam geschaffen, so sind sie Miturheber des Werkes.

Im dritten größeren Teil meiner Arbeit wird die urheberrechtliche Benutzung der Baukunstwerke aufgrund den nächsten Hinsicht analysiert: Vertragsrecht der Architekten, Arten der Werknutzungsrechte, Änderungsbefugnis mit dem Integritätsschutz und Bearbeitungsrecht, freie Werknutzung an Werken der Baukunst und Schutz der Bearbeitungen.

Der Urheber kann einem anderen das Recht einräumen, das Werk auf einzelne oder alle Nutzungsarten zu nutzen. In den Rahmen eines Benutzungsvertrages und Planungsvertrages kann der Urheber der Benutzung zustimmen, und andererseits es ist nicht geschlossen, dass das Werk einer Baukunst in einem Arbeitsverhältnis geschaffen wird. Bei der Entscheidung in einer Rechtsstreitigkeit müssen vorrangig immer die vorliegenden Verträge untersucht werden.

Der Urheber hat das ausschließliche Recht, sein Werk in körperlicher und unkörperlicher Form zu verwerten. Der Urheber hat das Recht, das Werk zu vervielfältigen. Bei Plänen und Entwürfen zu Werken der bildenden Künste umfasst das Vervielfältigungsrecht auch die Möglichkeit, das Werk danach auszuführen und nachzubauen. Eine Vervielfältigung eines Bauwerkes liegt auch das Festhalten und Kopieren der Pläne, Fotografieren eines Gebäudes. Der Urheber hat das Recht, Werkstücke zu verbreiten. Bei den Baukunstwerken gilt es für das Vermitteln und Verleihen auch. Der Urheber hat Zustimmungsbefugnis, ein Werk der Baukunst durch optische Einrichtung öffentlich vorzuführen. Das Senderecht ist das Recht, das Werk durch Funk oder ähnliche technische Mittel, der Öffentlichkeit zugänglich zu machen und weiterzusenden (bzw. Verfilmung eines Gebäudes).

Im Zusammenhang mit der Werknutzungsrechten, insbesondere mit dem Bearbeitungsrecht wird die Änderungsbefugnis bei einem Entwurf dargestellt und der Integritätsschutz der Baukunstwerke mit der Erwägung der Interessen der Urheber und Eigentümer des Gebäudes dargelegt.

Bei der freien Werknutzung zulässig ist, die äußere Ansicht der Baukunstwerke, die sich bleibend an öffentlichen Wegen, Straßen oder Plätzen befinden, frei zu benutzen (das Freiheit des Straßenbilds), zum Zweck der Kunsterziehung der Jugend frei zu verwenden (Schul- und Unterrichtsgebrauch) oder in einem wissenschaftlichen oder belehrenden Vortrag vorzuführen (die Möglichkeit des optischen Zitates beim wissenschaftlichen oder belehrenden Vortrag).